

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора Луценка Григорія Васильовича на дисертацію Немченка Сергія Геннадійовича „Теоретичні і методичні засади підготовки менеджерів освіти до рефлексивного управління”, подану до захисту у спеціалізовану вчену раду Д 64.108.01 в Українську інженерно-педагогічну академію на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми дослідження. Сучасні реалії функціонування закладів вищої освіти зумовили здійснення комплексного дослідження щодо теоретико-методичних засад підготовки менеджерів освіти до рефлексивного управління. Саме цей аспект управління потребує детального вивчення проблеми зміни професійної свідомості менеджера освіти у необхідності переосмислення стратегії управління та засвоєнні нових ціннісних орієнтирів професійної діяльності. Адже сучасний етап підготовки менеджерів освіти відбувається у середовищі, що характеризується нелінійністю, неврівноваженістю та відкритістю.

Сергій Геннадійович виявив і сформулював чотири протиріччя, на вирішення яких спрямоване дисертаційне дослідження. Сформульовані суперечності проявляються між різноплановими потребами забезпечення якісної підготовки майбутніх менеджерів освіти та існуючого стану щодо вирішення питання організації освітнього процесу та системи управління закладами освіти.

Автор наголошує, що підвищення якості професійної підготовки майбутніх менеджерів освіти до рефлексивного управління можливо здійснити за умови розроблення та впровадження методичної системи на засадах розвитку спрямованої самоорганізації магістранта.

Отже, дисертаційне дослідження Сергія Геннадійовича Немченка є актуальним як з позицій наукової затребуваності, так і з потреби реформування управління підготовкою конкурентоздатних випускників закладу вищої освіти.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. У дисертації Немченка Сергія Геннадійовича з належною науковою аргументацією визначено мету, завдання, предмет та об'єкт дослідження, детально викладено теоретичні положення, що становлять методологічну основу дослідницької роботи. Не викликає сумніву наукова новизна та практична значущість дисертації. Позитивно оцінюючи практичний аспект цього дослідження, вкажемо на здатність дисертанта бачити сучасні потреби професійної підготовки майбутніх менеджерів до рефлексивного управління. Докторську дисертацію

Немченка С. Г. виконано згідно з найважливішими напрямками розвитку педагогічних досліджень в Україні, зокрема, комплексної теми кафедри менеджменту та адміністрування Бердянського державного педагогічного університету «Управління освітою: рефлексивний підхід» (протокол № 6 від 21 грудня 2011 р.), «Соціальна відповідальність менеджменту освітнього та економічного простору (державний реєстраційний номер 0118U007048). Тему дисертації затверджено Вченою радою Бердянського державного педагогічного університету (протокол № 5 від 29 грудня 2012 року) та узгоджено у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 7 від 24 вересня 2013 року).

Зазначене дисертаційне дослідження має чітку структуру, розділи є завершеними та взаємопов'язаними, містять висновки, які відповідають їх змісту. Слушно визначені провідна концептуальна ідея дослідження, розкриті методологічний, теоретичний та методичний концепти дослідження.

У першому розділі дисертації визначено періодизацію процесу підготовки менеджерів освіти як інструмент пізнання та методологічний засіб у з'ясуванні проблеми розвитку та використання системи професійної підготовки менеджерів освіти для підвищення її якості й забезпечення випереджального характеру. У дисертації запропоновано авторську періодизацію становлення та розвитку системи підготовки менеджерів освіти, дотримуючись бінарності типів і структури дисциплінарної матриці (с. 9 автор. та с. 31–34 дис.). Заслуговує на увагу використання С. Г. Немченком бінарного лінійного типу періодизації (конкретний період у розвитку держави - формування певного виду професійної культури у менеджера освіти), що дало змогу умовно поділити процес становлення і розвитку системи підготовки керівників на два періоди (кожен період включає себе кілька етапів). Період формування організаційно-виконавської культури (1917–1990 рр.) конкретизують етапи – організаційно-номенклатурний (1917–1930 рр.), регламентно-контролюючий (1930–1960 рр.), функціонально-адміністративний (1960–1990 рр.). Період формування рефлексивної культури (1990–2017 рр.) конкретизують етапи – трансформаційно-рефлексивний (1990–2001 рр.), рефлексивний (2001 р. – до наших днів) (с. 9–10 автор. та с. 34–78 дис.).

Результати аналізу наукових праць з проблеми дослідження (452 найменування, із них 29 – іноземними мовами) дали можливість Немченку С. Г. визначити провідну ідею дослідження, яка полягає в побудові системи професійної підготовки менеджерів освіти на основі спрямованої самоорганізації, що забезпечує формування і розвиток у фахівців компетентності з рефлексивного управління.

Науковий інтерес викликає другий розділ дисертації Немченка С. Г., присвячений обґрунтуванню теоретичних засад підготовки менеджерів освіти до рефлексивного управління, що передбачало здійснення аналізу сучасних підходів (системного, особистісно орієнтованого, акмеологічного, культурологічного, синергетичного, компетентнісного, рефлексивного) до

підготовки менеджера освіти в період складнокоординованості та невизначеності сучасних суспільних процесів. Здобувач висловлює думку, що реалізація базових підходів в обґрунтуванні рефлексивного управління передбачає створення рефлексивного середовища як важливої умови ефективної підготовки майбутнього менеджера освіти до рефлексивного управління, чинником його успішної професійної діяльності та професійного становлення. Організація рефлексивного середовища в освітньому процесі має свої принципи, закономірності, умови, а його системоутворюючим компонентом є викладач, здатний до ефективної професійної рефлексії, до впровадження різних рефлектопрактик (с. 105).

У розділі розглядається поліпарадигмальність рефлексії та її роль в процесі підготовки менеджера освіти до рефлексивного управління. Системний підхід до рефлексії і врахування неоднозначного трактування феномену рефлексії та її визначальної ролі у проблемі рефлексивного управління дозволили С. Г. Немченку розглянути й деталізувати рефлексію у таких контекстах: рефлексія і самосвідомість, рефлексія та саморозвиток, рефлексія та мотивація, рефлексія та інформаційний вплив, рефлексія та творчість (с.).

Позитивної оцінки заслуговують сформульовані автором основні положення концепції спрямованої самоорганізації майбутнього менеджера освіти з позиції використання критерію делегованої діяльності (с. 148- 158 дис.).

Заслуговує на увагу авторська характеристика рефлексивного освітнього простору магістратури, його спрямованість на вирішення проблемно-конфліктних ситуацій (в мисленні магістранта), на здатність працювати у команді (в діяльності), на відносини, що обумовлюють здатність аналізувати та передавати свій досвід і використовувати досвід іншої людини(у спілкуванні). Про наявність освітнього простору свідчать його структурна, процесуальна та функціональна ознаки.

Позитивної оцінки заслуговують визначені особливості рефлексивного освітнього простору, а саме організація рефлексивного середовища в освітньому процесі має свої: принципи (всеосяжності, усвідомленості, індивідуалізації), закономірності (активність, варіативність, нелінійність, відкритість), умови, (створення системи проблемних ситуацій, що викликають у магістрантів позитивну мотивацію; рефлексивна підтримка освітньої діяльності та взаємодії здобувачів.

Суттєвим результатом дисертаційного дослідження є теоретичне обґрунтування та розроблення у третьому розділі концептуальної моделі рефлексивного управління закладу освіти як основи підготовки майбутнього менеджера освіти. Розкрито модель рефлексивного управління закладом освіти. Цілі закладу освіти та рефлексивного управління визначаються його потребами.

Автором конкретизовано мету рефлексивного управління з урахуванням рівнів процесу рефлексивного управління закладом освіти. Виокремлено і схарактеризовано особливості призначення етапів процесу

рефлексивного управління: початковий етап передбачає рефлексивний аналіз; другий етап передбачає обґрунтування керівних інтенсифікуючих впливів (резонансні), що забезпечують стимулювання внутрішніх джерел самокерованого розвитку закладу освіти. Доведено що виконання ролі резонансного інтенсифікуючого впливу має здійснюватися на трьох рівнях: мотиваційному, інформаційному, операційному. Наголошено, що на другому етапі відбувається ускладнення характеру взаємодії. Якщо на етапі рефлексивного аналізу провідна роль належала керівнику, то на етапі визначення й введення інтенсифікуючого впливу у партнерів по взаємодії – практично однакові права й обов'язки, специфічність змісту спільної діяльності на цьому етапі визначає наростання суб'єктних властивостей підлеглих, інтеграції їх дій та керівника. Третій етап передбачає забезпечення стійкого самокерованого розвитку закладу освіти щодо самовідновлення його механізмів на основі максимально ефективного використання ресурсів власного внутрішнього й зовнішнього середовища щодо збереження стійкості самокерованого розвитку закладу освіти на нестійкому біфуркаційному етапі.

Четвертий розділ представлено методикою професійної підготовки менеджерів освіти на основі компетентності з рефлексивного управління. Автором побудовано модель методики підготовки менеджера освіти до рефлексивного управління; визначено мету, виявлено показники і рівні підготовки менеджера освіти до рефлексивного управління: орієнтаційний (низький), коопераційний (середній), адаптивний (високий).

Процес підготовки до рефлексивного управління представлено у вигляді трьох етапів: формування управлінської компетентності, формування рефлексивної компетентності, формування професійної компетентності з рефлексивного управління, інтеграційна єдність яких визначає готовність менеджера освіти до рефлексивного управління. Інструменти розвитку готовності до рефлексивного управління мають авторський варіант представлених методів навчання: сторітеллінг, скрайбінг, брико лаж, сінквей, фрірайтінг, дебрифінг-метод, фішбоун-графічна техніка .

Отже, дослідником побудовано власне бачення вирішення обраної проблеми, пов'язаної із досягненням конкретних цілей рефлексивного управління.

Оригінальним авторським внеском є експериментальна перевірка розробленої моделі методики підготовки менеджера освіти до рефлексивного управління, що представлена у п'ятому розділі.

Під час формувального етапу експерименту встановлювалася правомірність, дієвість та ефективність розробленої системи підготовки менеджерів освіти до рефлексивного управління. Для забезпечення компонентів процесу підготовки менеджерів освіти було скориговано зміст усіх ланок професійно-педагогічної підготовки студентів (освітнього процесу, педагогічної практики, ін.) згідно мети й завдань дослідження.

Розроблену систему впроваджено С. Г. Немченком за підготовчим, мотиваційним, когнітивним, діяльнісним, рефлексивним підетапами. З метою

діагностування ефективності методичної системи підготовки менеджера освіти до рефлексивного управління, автором розроблено систему критеріїв та показників, а саме: сформованість управлінської компетентності, рефлексивної компетентності, професійної компетентності з рефлексивного управління та професійно важливих якостей (когнітивних та організаційно-діяльнісних).

Упровадження розробленої системи позитивно вплинуло на сформованість усіх компонентів системи підготовки до рефлексивного управління майбутніх менеджерів освіти, про що свідчить позитивна динаміка всіх показників.

Авторські опитувальники діагностики готовності менеджера освіти до рефлексивного управління; методика діагностики індивідуальної міри вираженості властивостей рефлексивності, представлених у п'ятому розділі дисертації та додатках, свідчить про теоретичну й практичну обізнаність автора з особливостей рефлексивного управління. Викладення матеріалу доповнюється цікавими додатками. Позитивною рисою дослідження С. Г. Немченка є детальне викладення ходу й результатів дослідно-експериментальної перевірки розробленої моделі методики підготовки менеджера освіти до рефлексивного управління.

Загальна достовірність результатів наукового дослідження дисертанта забезпечена відповідністю обґрунтованих положень сучасним досягненням теорії і практики управління, застосуванням комплексу методів дослідження, який є необхідним і достатнім, а також адекватним меті і завданням дослідження. На наш погляд, автор виправдано приділив увагу з'ясуванню активних методів навчання з розвитку рефлексивної культури майбутніх менеджерів освіти (с. 285-291).

Теоретичні і практичні результати дослідження є актуальними і можуть бути корисними для широкого кола споживачів: науковців, аспірантів, керівників усіх рівнів організації освітнього процесу вишу та інших закладів освіти.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів.

Результати аналізу змісту дисертації С. Г. Немченка свідчать про її концептуальність, доказовість і перспективність, про наявність наукової новизни і теоретичного значення у висунутих на захист положеннях та одержаних результатах дослідження, які подано в дисертації та авторефераті. Доказовість результатів дослідження С. Г. Немченка підтверджується достатньою кількістю статистичної інформації, проведенням власних досліджень здобувача, адекватністю моделі потребам освітньої практики, а також впровадженням результатів дослідження в освітній процес закладів вищої освіти: Бердянського державного педагогічного університету,

Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», Української інженерно-педагогічної академії, Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Зазначена географія впровадження підтверджує затребуваність практикою й достатній рівень наукової новизни результатів, а, отже, і їх вплив на існуючі теорії управління освітою.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

уперше теоретично обґрунтовано та розроблено:

– систему професійної підготовки менеджерів освіти до рефлексивного управління, яка ґрунтується на концепції спрямованої самоорганізації, що забезпечує формування і розвиток компетентності з рефлексивного управління;

– концепцію спрямованої самоорганізації магістранта, яку побудовано на дії рефлексивних механізмів, що обумовлює професійний розвиток майбутнього менеджера освіти;

– модель рефлексивного управління закладом освіти, яку розроблено на засадах рефлексивного підходу, що формує у суб'єктів діяльності здатність до самовизначення, самоорганізації, самореалізації;

– модель формування та розвитку компетентності майбутніх менеджерів освіти з рефлексивного управління, що базується на використанні моделі рефлексивного управління закладом освіти, освітнього рефлексивного середовища, процесу професійної підготовки менеджерів освіти, що створює умови для самореалізації, саморозвитку, дозволяє реалізувати індивідуальний спосіб професійної діяльності;

– періодизацію підготовки менеджерів освіти, в основу якої покладено бінарний лінійний тип періодизації (формування певного виду професійної компетентності обумовлено конкретним періодом розвитку держави), що забезпечує її випереджальний характер і дозволяє визначати проблеми розвитку системи підготовки та використовувати її в процесі підвищення якості професійної підготовки менеджера освіти;

уточнено:

– суть понять: «рефлексивне управління», уточнення полягає в тому, що воно може здійснюватися тільки в процесі суб'єкт-суб'єктних відносин; «компетентність з рефлексивного управління», уточнення полягає в тому, що її сформованість є показником готовності до управлінської діяльності; критерії та показники формування та розвитку компетентності майбутніх менеджерів освіти з рефлексивного управління, уточнення полягає у тому, що вони фіксують якісні зміни у системі знань, умінь, професійно важливих якостей майбутніх менеджерів освіти;

– зміст навчання майбутніх менеджерів освіти шляхом інтеграції педагогічних та управлінських дисциплін, що забезпечує розвиток компетентності з рефлексивного управління;

набула подальшого розвитку теорія адаптивного управління, розвиток полягає в конкретизації положень адаптації на основі рефлексивних процесів.

Суттєва ознака теоретичного значення одержаних результатів С. Г. Немченком – їх перспективність, пов'язана з реальними можливостями забезпечення позитивної динаміки рівня підготовки майбутніх менеджерів освіти до рефлексивного управління. Одержані наукові результати відкривають можливості для визначення нових напрямів для прикладних досліджень на засадах інтеграції теоретичних знань і практичних умінь, адекватних сучасному етапу розвитку науки управління соціально-педагогічними системами.

Основні положення дисертації С. Г. Немченка повною мірою відображено в 53 публікаціях, з яких 35 одноосібних, у тому числі 1 монографія (одноосібна), 1 навчальний посібник (одноосібний); 19 статей у провідних фахових виданнях України; 15 статей – у зарубіжних періодичних виданнях; 12 тез – у збірниках науково-практичних конференцій; 2 підручника у співавторстві, рекомендованих Міністерством освіти і науки України; 3 колективні монографії.

Результати представленої до захисту дисертаційної роботи отримали належну апробацію: основні положення дослідження висвітлювалися у виступах автора на міжнародних (7) та всеукраїнських конференціях (9).

Текст дисертації ідентичний змісту автореферату, відповідає спеціальності, за якою вона подана до захисту. Аналіз запропонованої до захисту дисертації, автореферату, публікацій Сергія Геннадійовича засвідчив, що поставлені у дослідженні завдання виконано на належному рівні.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. У цілому представлена до захисту дисертація є логічним, завершеним, виконаним на належному теоретичному і методологічному рівнях дослідженням. Водночас, відзначимо дискусійні питання та окремі побажання.

1. Дисертаційна робота виграла б, якби етапи підготовки менеджерів освіти у Розділі 1, а саме: с. 42 п.п.1.2 (Регламентно-контролюючий період – 1930-1960 рр.) були б чіткіше виокремлені, структуровані та пронумеровані.

2. На с. 278 дисертації у поданої моделі методики підготовки менеджера освіти до рефлексивного управління відсутні зворотні зв'язки, що погіршує якість моделі.

3. У підрозділі 4.4. визначено критерії сформованості до рефлексивного управління; необхідно було вказати, що ця компетентність інтегральна і виникає в емерджентній зоні управлінської компетентності та рефлексивної.

4. Необхідно пояснити, чому в розділі 5.1 до експерименту були залучені бакалаври.

5. Дисертаційна робота виграла б, якщо б були наведені приклади використання рефлексивних методів в практичній діяльності викладача.

Загальний висновок. Дисертаційна робота є завершеною, цілісною, самостійно виконаною і фундаментальною науковою працею, що має наукову новизну, теоретичне та практичне значення та обґрунтовані висновки.

Дисертація „Теоретичні і методичні засади підготовки менеджерів освіти до рефлексивного управління” виконана на належному теоретико-методологічному рівні, є самостійним, логічним, завершеним дослідженням актуальної проблеми; відповідає вимогам пп. 9,10,12,13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567 (зі змінами і доповненнями), а її автор – Немченко Сергій Геннадійович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,

Глухівського національного

педагогічного університету

імені Олександра Довженка,

проректор з наукової роботи

та міжнародних зв'язків

Григорій ЛУЦЕНКО

Звідчу вірність підпису *Григорія Луценка*
" 29 " _____ р.
Начальник відділу кадрів *[Signature]*